

ЛИТВИН А.В., ст. гр. М-АМ-08-1
Наук. кер.: Тимошенко Л.В., старш. викл.
Національний гірничий університет,
м. Дніпропетровськ

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ЯК НАПРЯМОК АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ

Проанализированы проблемы государственной поддержки развития кластеров. Определены основные этапы создания кластерного механизма в горной промышленности. Предложен методический подход к определению условий и возможностей создания, а также развития промышленных кластеров в угледобывающей отрасли.

Актуальність. Незважаючи на позитивні зрушення в економіці України, які спостерігаються протягом останнього часу, можна стверджувати про низький інноваційний потенціал вітчизняних промислових підприємств. Методологічні та практичні засади організації інноваційної діяльності на гірничодобувних підприємствах в умовах перехідного періоду потребують детального опрацювання, оскільки зарубіжний досвід у цій сфері не може бути адаптований в Україні без урахування особливостей розвитку національної економіки. Переваги інноваційного фактора в забезпеченні конкурентоспроможності гірничодобувних підприємств сьогодні є очевидними.

Ціль дослідження: узагальнити науково-методичні підходи та розробити практичні рекомендації щодо розробки засад активізації інноваційної діяльності на вугледобувному підприємстві на підставі впровадження кластерного підходу.

Основна частина. У даний час кластерний підхід повинен стати одним із ключових напрямів регіональної політики у вугледобувній галузі. При цьому його використання для розвитку регіональної економіки, стимулювання зайнятості, підвищення регіональної конкурентоспроможності, переходу на інноваційний шлях розвитку поки що недостатньо вивчено, особливо це стосується українського досвіду. Проблема кластерної промислової політики вимагає вирішення наступних питань:

по-перше, як повинна виявлятися підтримка кластерів з боку держави: через створення умов функціонування або безпосередню підтримку кластерів;

по-друге, чи повинні державні кошти вкладатися в спектр кластерів;

третє питання, що важливіше з точки зору підтримки кластерів: збереження і розвиток робочих місць або культивування нових, стратегічно важливих технологій.

При розробці програм державного сприяння кластерам найбільший ризик — це великий термін і висока вартість державних кластерних ініціатив, особливо якщо розглядати ситуацію неправильного вибору об'єкту державного втручання. Економічна політика, що базується на кластерах відрізняється від традиційних підходів. По-перше, тим, що всі кластери в тій чи іншій мірі важливі, оскільки продуктивність усередині кластерів визначає стандарти життя регіону. По-друге, кластерна політика — це не вузько направлені, а широкі зусилля органів влади, спрямовані на розвиток економіки регіону, це інструмент політики, направлений на створення «локомотивів» економічного зростання. І, по-третє, кластерна політика направлена на стимулювання інновацій перш за все через стимулювання розвитку конкуренції.

Іншою проблемою є ідентифікація кластера. У європейських країнах вона вирішується двома шляхами: перший — статистичною обробкою, коли кластери виявляються через принципи географічної близькості вже існуючих підприємств, другий — через «кластерні ініціативи». При цьому перший підхід багато в чому пов'язаний з підтримкою лідерів національного зростання — компаній, що складають ядро кластера, другий же підхід в основному направлений на виведення тих або інших регіонів із кризового положення.

Належний рівень мотивації суб'єктів господарювання до створення інноваційної

структури та здійснення інноваційного процесу є одним з основних питань успішного їх функціонування. З огляду на це державі доцільно проводити політику першочергової підтримки створення інноваційних структур за «ініціативою знизу», тобто приділяти увагу процесу «проявлення» інноваційного кластера. Мотивацією для утворення та діяльності інноваційного кластера та суб'єктів господарювання, які входять до його складу, має бути прискорене створення нового конкурентоспроможного товару чи технології та отримання економічного результату від їх реалізації на ринку. Заради цього інноваційний кластер і створюється.

Мотивацією для працівників суб'єктів господарювання, які входять до інноваційного кластера та беруть участь у реалізації відповідного об'єкта його діяльності, має бути участь у отриманні прибутку в першу чергу від капіталізації об'єктів права інтелектуальної власності, що створюються під час реалізації об'єкта діяльності інноваційного кластера.

Існують ще й певні ризики, характерні для програм створення кластерів, зокрема такі програми можуть привести до недостатньої диверсифікації регіональних економік. Крім того, довгострокові інвестиції в ті або інші сектори проявляють так звану проблему неможливості зміни пріоритетів. Кластер, що розвивається, може потрапити в сильну залежність від підприємства-лідера — так званого «ядра кластера». Тому створення кластерів у гірничий промисловості за теперішніх умов розвитку передбачає здійснення таких кроків:

визначення ініціативної групи щодо створення інноваційного кластера та його учасників;

розробка і затвердження проектів програмних документів щодо діяльності інноваційного кластера, в тому числі концепції функціонування інноваційного кластера; стратегії інноваційного розвитку підприємств-учасників; основних інноваційних продуктів (товарів, технологій); бізнес-планів щодо створення та масового виробництва конкретних видів інноваційної продукції;

за необхідності отримання в установленому порядку свідоцтва про реєстрацію інноваційного кластера як інноваційної структури. Таке свідоцтво про реєстрацію інноваційної структури дає право на отримання податкових, валютно-фінансових та інших пільг і переваг, установлених законодавством.

На думку авторів, фінансове забезпечення діяльності кластерів не повинно відбуватися за рахунок держбюджету. Така схема нічому позитивному не сприятиме. Фінансування створення і діяльності кластерів може здійснюватись бізнесом, спільними зусиллями бізнесу і держави.

Американський досвід організації пошукових науково-дослідних розробок породив своєрідну форму підприємництва — венчурний (ризиковий) бізнес. Венчурне підприємництво — це невеликі самостійні підприємства, які спеціалізуються на дослідженні, розробці та впровадженні інноваційних продуктів. Венчурні фірми працюють на етапах зростання та насичення ринку результатами наукових розробок. Створення венчурних фірм передбачає наявність таких компонентів: ідеї інновації; готовності ринку до споживання інноваційного продукту та наявності підприємця, який на основі запропонованої ідеї може організувати фірму; ризикового капіталу для фінансування.

Слід відзначити основні цілі створення кластерів для реалізації інноваційних проектів:

1. Підвищення оперативності ухвалення рішень по ходу реалізації інновації і, відповідно, скорочення часу інноваційного циклу.

2. Звільнення майна інноваційного підприємства від зобов'язань материнської компанії і зменшення накладних витрат, що дозволяє швидше досягати точки беззбитковості інноваційних проектів і, в перспективі, швидше завойовувати ринок, стримуючи і розділяючи виробничі витрати.

Завданнями інноваційних кластерів щодо наповнення інноваційною продукцією відповідного стратегічного напрямку мають стати, насамперед, маркетингові дослідження тенденцій розвитку гірничої галузі; стратегічне планування та супроводження реалізації стратегії розвитку; створення та формування необхідних фінансових інструментів, у тому числі фонду розвитку; сприяння процесу «проявлення» та функціонування інноваційних кластерів на товарному рівні.

На погляд авторів, успішний розвиток кластерів в Україні, з урахуванням того, що в нашій державі відсутні необхідні історичні умови розвитку кластерів, можливий в рамках приватно-державного партнерства. Організаційно процес утворення інноваційних кластерів має проходити на двох рівнях: верхньому — національному та нижньому — промислово-галузевому. На нижньому рівні масштаб інноваційних кластерів повинен відповідати кількості видів інноваційної продукції, які плануються до випуску на ринок у межах визначеного пріоритетного напрямку інноваційної діяльності.

З урахуванням вимог Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», існуючого потенціалу та регіональних ініціатив нині перспективним вбачається утворення інноваційних кластерів за визначеними стратегічними пріоритетними напрямами інноваційної діяльності. Саме однією з таких галузей є гірнича. Практичну діяльність зі створення інноваційних кластерів має здійснювати підприємство, здатне об'єднати навколо себе інших учасників. Таке об'єднання повинно супроводжуватись щонайменше реалізацією основних функцій: координацію створення та спрямування діяльності з урахуванням визначених державою стратегічних напрямків інноваційного розвитку; визначення інноваційного продукту та інноваційної продукції (ринкового попиту) як об'єкта діяльності кластера; визначення можливих джерел технологічних рішень щодо об'єкта діяльності кластера; визначення необхідної та можливої наукової експериментально-промислової бази та доведення об'єкта діяльності кластера до експериментального зразка; розробка та доведення технологій виробництва об'єкта діяльності кластера до промислового рівня; визначення необхідної та можливої промислової бази масового виробництва об'єкта діяльності кластера; фінансове забезпечення діяльності кластера (майно, що закріплюється в користування, об'єм оборотних коштів); визначення алгоритмів маркетингу та логістики збуту продукту масового виробництва об'єкта діяльності кластера. На підставі розглянутих теоретичних передумов, західного досвіду і особливостей здійснення інноваційної політики в Україні можна запропонувати наступний методичний підхід до визначення умов і можливостей, а також створення і підтримки розвитку промислових кластерів у вугледобувній галузі:

1. Проведення досліджень з метою виявлення наявності умов, або потенційних кластерів в окремих регіонах країни. Можливо – проведення регіональних конкурсів.
2. Визначення потенційних конкурентоздатних кластерів на основі аналізу конкурентоспроможності підприємств, що є складовими кластеру.
3. Експертним методом визначення параметрів, виходячи з яких те чи інше підприємство може бути віднесене до ядра кластера. Збір необхідних статистичних даних.
4. Визначення кордонів виявленого кластера.
5. Виявлення ядра кластера.
6. Вивчення зв'язку підприємств кластера з виробничими складовими, фінансовими інститутами, науково-дослідними і освітніми установами та ін.
7. Побудова моделей кластера.
8. Аналіз виявленого кластера, визначення його сильних і слабких сторін.
9. Розробка рекомендацій по забезпеченню ефективного функціонування кластера, у тому числі заходи державної підтримки.

Рекомендується додатково розробити положення про діяльність кластера,

в якому мають бути визначені: порядок розрахунків за товари і послуги між кластером і підприємствами-учасниками та порядок стимулювання керівників і працівників кластеру. Пропонована послідовність створення подібних галузевих інноваційних кластерів має знівелювати дію низки перепон та негативних чинників, що стоять на заваді більш ефективному впровадженню інноваційної моделі розвитку не тільки вугільної галузі України, а й національної економіки в цілому, та спонукатиме до:

- удосконалення нормативно-правової бази державного регулювання інноваційної діяльності;

- формулювання цілісної системи державного управління інноваційним розвитком;

  - розвитку інфраструктури інноваційної діяльності;

  - упровадження дієвих стимулів для проведення інноваційної діяльності;

  - зростання державної підтримки упровадження інновацій;

  - врегулювання проблеми розподілу повноважень в інноваційній сфері між центральними органами виконавчої влади, у тому числі відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність».

На фоні таких перетворень очевидні переваги кластерної системи організації та управління інноваційним процесом порівняно з поодинокими гірничими підприємствами:

- залучення до співпраці профільних вищих навчальних закладів, галузевих науково-дослідних і проектних інститутів;

  - вдосконалена система експертної оцінки інноваційних пропозицій;

  - вдосконалена методика розрахунку економічного ефекту від впровадження пропозицій, скорочення погрішності розрахунків, розробка методики розрахунку ефекту від впровадження пропозицій що стосуються техніки безпеки і охорони праці (що не дають прямого економічного ефекту);

  - скорочення термінів впровадження пропозицій;

  - комерціалізація, тобто здобуття додаткового прибутку від використання інновацій, як об'єктів інтелектуальної власності після здобуття охоронних документів (патентів, свідоцтв), а також оформлення ліцензійних договорів і здобуття винагороди у формі роялті за використання прав інтелектуальної власності;

  - розробка і впровадження більш ефективної системи постановки на бухгалтерський облік об'єктів права інтелектуальної власності, як нематеріальних активів;

  - захист інтересів у сфері інтелектуальної власності;

  - систематизація електронної бази інноваційних пропозицій.

Висновки. Таким чином, успішний розвиток кластерів в Україні, з урахуванням відсутності необхідних історичних умов розвитку кластерів, можливий в рамках приватно-державного партнерства. Фінансування проектів впровадження кластерів, головним чином, має здійснюватися через спеціальні венчурні фонди за незначної участі держави, котра виступатиме у ролі не головного акціонера, а гаранта надійності приватних інвестицій. Закріплення певного бюджету дозволить точніше планувати витрати по окремим етапам і видам робіт в гірничодобувній галузі. Організаційна форма інноваційного кластера саме як інноваційної структури робить його зручною та гнучкою формою організації діяльності гірничих підприємств зі створення нового виду інноваційної продукції та спрощує процедуру ліквідації інноваційного кластера, якщо таке об'єднання перестало бути ефективним.